

Jarmułka, sztrajmł i spodik

24 stycznia 2019

W jaki sposób religia, historia i kultura wpłynęły na wygląd żydowskich nakryć głowy?

W kulturze żydowskiej strój był określony ściśle nakazami religijnymi. Ewoluuował on na przestrzeni wieków, wyróżniał się regionalizmami itp. Zarówno kobiety, jak i mężczyźni, obowiązywał zakaz łączenia nici i materiałów wełnianych z lnianymi. Miało to związek z elitarnym ubiorem kapłańskim w starożytnym Izraelu – właśnie w takiej konfiguracji używano materiałów na szaty liturgiczne.

Rabin Dob Ber Meisels (1798-1878) w żydowskiej czapce spodik
W okresie średniowiecza i epoki nowożytnej ubrania żydowskie nie różniły się znacznie od ubrań noszonych przez mieszczan. Ci, których było na to stać, ubierali się na wzór szlachecki. W związku z tym Kościół wprowadził prawo nakazujące odróżnienie stroju żydowskiego od chrześcijańskiego. Żółte odznaki jako pierwszy wprowadził kalif Bagdadu w IX wieku. Stamtąd, w okresie średniowiecza, przybyły na Zachód. Pasy, nakrycia głowy, miodowe kapelusze zadekretowane przez kalifa Al-Mutawakkil, buty i inne części ubioru były używane do oznakowania niemuzułmanów. Dopiero w 1215 roku Czwarty Sobór Laterański zobowiązał żydów i muzułmanów w krajach chrześcijańskich do noszenia strojów, odróżniających innowierców od chrześcijan. Następnie pojawił się przepis narzucający Żydom w krajach chrześcijańskich i muzułmańskich noszenia specjalnych kapeluszy.

Współcześnie mężczyźni przykrywają głowę podczas modlitwy i w synagodze. Nie powinno się odprawiać również żadnego błogosławieństwa ani żadnego obrzędu w obecności mężatki z odkrytą głową. Nakrycie głowy ma być symbolicznym przypomnieniem Żydom o stałej obecności Boga. Według Talmudu nakrywając głowy małym chłopcom, gwarantujemy tym samym ich

pobożność w późniejszych latach i dorosłym życiu.

Jarmułka, sztrajmł, spodik

Najpowszechniejszym nakryciem głowy jest jarmułka, która stała się już symbolem żydowskiej tożsamości., Przykrywa ona jedynie czubek głowy. Wykonana jest zwykle z sukna, adamaszku, zdobiona haftem. Jarmułka jest również określeniem światopoglądu Żyda. I tak na przykład chasydzi noszą aksamitne jarmułki, a współcześni mieszkańcy Izraela ich szydełkowe wersje. Co ważne, noszenie tego nakrycia głowy poza synagogą i momentem studiowania Tory, nie jest narzucone przez zbiór religijnych praw, Talmud. Z jednej strony zaniechania tego zwyczaju upatruje się w kapeluszach, mających odróżnić Żydów od ludzi innych wyznań. Z drugiej, początków jarmułki upatruje się w kulturze Bliskiego Wschodu, gdzie okrycie głowy było wyrazem szacunku. Również w starożytnym Rzymie służba nakrywała głowę przed swoim panem, stąd analogicznie Żydzi nakrywają głowę na znak służby Bogu. Niekiedy noszenie nakrycia głowy odnosi się do wskazówek wyglądu stroju arcykapłana.

Polscy politycy – Andrzej Duda, Lech Kaczyński i Donald Tusk – w jarmułkach

„Wykonasz diadem ze szczerego złota i wygrawerujesz na nim na wzór pieczęci: Poświęcony PANU. Przywiążesz go z przodu zawoju sznurem z fioletowej purpury. Ma być umieszczony na czole Aarona, dzięki czemu będzie on mógł oczyścić ze skazy ofiary, które złożą Izraelici, jako święte dary. Zawsze ma nosić diadem na czole, aby jednać dla nich życzliwość PANA” – głosi „Księga Wyjścia”.

Innym nakryciem głowy charakterystycznym dla mężczyzn jest sztrajmł, inaczej sztrajmel, lub z języka jidysz sztrejmł. We wcześniejszych czasach częściej noszony przez Żydów aszkenazyjskich, obecnie głównie przez przedstawicieli chasydyzmu w szabat i święta. Jest to okrągłe nakrycie głowy z

czarną główką i szerokim rondem wykonanym z trzynastu brązowych sobolich skórek. Kształt sztrajmła nie był przypadkowy. Istotna jest jego symbolika, np. liczba trzynastu skórek miała nawiązywać do Trzynastu atrybutów miłosierdzia Bożego.

Niektórzy chasydzi zamiast sztrajmła noszą futrzaną czapkę o wysokim kształcie stożka, pod którą noszą dodatkowo jarmułkę. Nazywany jest on spodakiem, spodyk, spodik. Te specyficzne czapki nazywane również lisiurami (stanowiły niegdyś część odzieży wierzchniej Polaków). Lisiura to futrzana czapa z lisiego futra. Żydzi przejęli tę część garderoby po upowszechnieniu się jej w Polsce i Rosji. Ciągłe kultywowanie tradycji noszenia tego nakrycia głowy dodatkowo zaznaczało odrębność narodu żydowskiego i stało się charakterystycznym elementem ubioru. Kiedy w XIX wieku centrum nauk talmudycznych stała się Polska, wtedy polski strój żydowski stał się obowiązującym w całej Europie ubiorem dla ortodoksyjnych rabinów. Sztrajmel był uważany od tej pory za oznakę godności rabinackiej. Często takie nakrycie głowy zlecał wykonanie kahał dla nowego rabina, który przybywał do wspólnoty.

Sztrajmł – futrzana czapka, noszona głównie podczas świąt

Kapelusze dam

Pobożna kobieta, mężatka po ślubie, skrywa swoje włosy pod chustą bądź szejtłem, co w języku jidysz oznacza perukę. Mężatki nie pokazywały włosów nikomu prócz własnego męża. Według tradycji żydowskiej obyczaj ten miał korzenie w czasach biblijnych, jako znak hańby i wstydu za grzechy Ewy. W niektórych ortodoksyjnych kręgach do czasów współczesnych przetrwał zwyczaj golenia głowy przez mężatki. W XIX wieku rozpowszechnił się zwyczaj noszenia zamiast włosów peruk. To z kolei spotykało się z dezaprobatą rabinów, którzy twierdzili, że jest to nieudolny zabieg ominięcia nakazu zakrywania włosów -bo co to za różnica czy na głowie nosi się swoje, czy cudze

włosy. Niejednokrotnie peruki były atrakcyjniejsze niż własna fryzura. Współcześnie, większość kobiet żydowskich nosi kapelusze w synagodze, co ma być wyrazem ich pobożności.

Autorstwo: Justyna Żukowska-Łyko

Źródło: Histmag.org

Licencja: [CC BY-SA 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/)

Bibliografia

1. „Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Najnowszy przekład z języków oryginalnych”, Święty Paweł, Częstochowa 2008
2. Unterman Alan, „Encyklopedia tradycji i legend żydowskich”, tłum. Olga Zienkiewicz, Książka i Wiedza, Warszawa 2000, s. 196, 268, 273, 274.
3. Żebrowski Rafał, „Sztrajmel”, www.jhi.pl [dostęp: 13.07.2016].